

ASPECTE DIPLOMATICE SI JURIDICE PRIVIND REPATRIEREA PRIZONIERILOR ROMÂNI DIN U.R.S.S. PREZENTE IN CADRUL CONVENTIEI DE ARMISTITIU DIN 12 SEPTEMBRIE 1944

*Lect.univ.dr. Gheorghe Stefan
Universitatea „Danubius” Galați*

The Armistice Convention from September 12, 1944 will not contain a foresight regarding the status of Romanian war prisoners from the Soviet Union, precisising only the return of allied prisoners captured by the Romanian Army. The role of the convention will be that one of putting down the coups d'etat from August 23, 1944 which have been menacing seriously Kremlin's intention concerning the future postwar status of Romania.

The divergences between the Romanian Governement and the Soviet representatives from the Soviet Comission of Control will emphasize the distrust of both parts in the possibility of solving the problems engendered by the text of the Armistice Convention.

Convenția de Armistițiu, încheiată între România, pe de o parte, și Națiunile Unite pe de altă parte, nu a reprezentat, în opinia multora dintre politicienii români, documentul așteptat cu nerăbdare de autoritățile și opoziția română în cursul negocierilor secrete de la Cairo, Ankara sau Stockholm. Formula “capitulării necondiționate”, adoptată la 24 ianuarie 1943 la Casablanca, va avea darul de a pregăti guvernele statelor aflate în război cu Națiunile Unite asupra tratamentului și condițiilor la care aveau să fie supuse țările lor, indiferent de momentul și cauzele care vor determina ieșirea lor din luptă.

Pentru România, condițiile capitulării aveau în vedere, printre altele, demobilizarea și dezarmarea, predarea materialelor de război, despăgubiri de război etc, toate acestea urmând să fie impuse la dorința celor trei mari puteri, fiind “gândite “în principal pentru asigurarea securității și a continuării mai departe a războiului împotriva Germaniei, obiective ce erau considerate că aveau importante implicații politice”¹.

Poziția politică internațională a României în primele zile de după realizarea loviturii de palat la 23 august și întoarcerea armelor contra Germaniei, era aceea a unui “stat independent care ducea un război împotriva foștilor săi aliați, de partea foștilor săi dușmani”², având o parte a teritoriului ocupat din punct de vedere militar. Armata sovietică va găsi la intrarea în București un guvern independent, capabil și dornic să semneze armistițiul, având drept principale atuuri neutralizarea prin mijloace proprii a trupelor germane și eliberarea unei părți importante a teritoriului național³. Dacă sovieticii aveau cumva alte planuri⁴ cu România⁵, ele aveau să fie încurcate de acțiunea regelui Mihai, care reușise singur schimbarea cursului evenimentelor, prin arestarea mareșalului. Intenția noilor autorități române era de a semna acordul cu Națiunile Unite cât mai repede, pentru a evita punerea întregii țării sub controlul și ocupația militară a armatei roșii.

Sarcina noului guvern era cu atât mai presantă cu cât armatele sovietice, comandamentele lor în special, tratau țara ca pe un teritoriu ocupat prin lupte. Și sovieticii doreau, într-o primă fază,

¹ 23 august 1944. Documente, vol 1, Editura Științifică și Enciclopedică, București, p 66-70.

² Dennis Deletant, România sub regimul comunist, Fundația Academia Civică, București, 1997 p 40.

³ P.D.Quinlan, Ciocnire deasupra României, Fundația Culturala Română, Iași, 1995 p 98-99. Comunicatele de război ale armatei sovietice aminteau luptele date pentru eliberarea unor regiuni, a capitalei chiar, asumându-și întregul merit, cu toate că acestea fuseseră deja eliberate de trupele române. Ce-i drept, după eliberarea Parisului, pe frontul de vest de către aliații anglo-americani, sovieticii căutau să impresioneze și ei prin “eliberarea Bucureștilor”.

⁴ Scenariul acaparării controlului statelor din Europa centrală și de Sud-Est va fi gândit și desfășurat în parte identic, “țările eliberate de armata roșie” vor trebui să *suporte* instalarea la putere a partidelor comuniste, puternic sprijinite de către Uniunea Sovietică. Vezi în acest sens Florin Șperlea, Aparatul politic în armatele țărilor Europei Centrale și de Sud –Est (1944-1947), în R.I.M., nr 1/41- 1997, p 47.

⁵ Constituirea unităților de *voluntari*, activitatea susținută a grupării moscovite a Partidului Comunist din România și aducerea diviziei de *voluntari* “Tudor Vladimirescu”, reprezentau suficiente indicii pentru a se cunoaște adevăratele intenții ale Sovietelor. Surpriza a luat pe nepregătite Uniunea Sovietică, care va trebui să folosească acum calea cea mai lungă, la adăpostul și cu ajutorul condițiilor prevăzute în textul Convenției de Armistițiu, pentru comunizarea României, vezi Alesandru Dușu, Florica Dobre, Loghin Leonida, Armata Româna în cel de al doilea război mondial 1941-1945, Editura Enciclopedică, București, 2000, p 198-201.

urgentarea încheierii armistițiului, conștienți de avantajul strategic obținut prin amenințarea directă a Ungariei. În ceea ce s-a numit “ cea mai importantă translație de fronturi din istoria celui de la doilea război mondial. Ulterior, când situația se va schimba, trupele ruse ocupând deja întregul teritoriu român, guvernul sovietic va conștientiza avantajele pe care le oferă deținerea controlului militar asupra României, graba sovieticilor în a încheia armistițiul se va mai domoli.

Baza propunerilor aliate de armistițiu o constituiau condițiile din aprilie oferite României, reiterate la 25 august prin declarația lui Molotov, comisarul pentru Afaceri Externe al U.R.S.S. Discutarea lor, urma să se facă la Moscova⁶, sovieticii urmând să aibă principalul cuvânt de spus în negocierile cu delegația română⁷.

La scurt timp după 23 august, reprezentanții Statelor Unite, Marii Britanii și Uniunii Sovietice vor urgenta pregătirile în vederea completării și semnării armistițiului, pe baza textului deja aprobat în aprilie 1944⁸. Discuțiile purtate vor conduce la impunerea unor clarificări și adnotări ale proiectului⁹ convenției de armistițiu, fapt pentru care textul final va fi gata spre a fi făcut cunoscut părții române abia la 10 septembrie 1944¹⁰.

Autoritățile românești se vor pregăti în detaliu în privința semnării Armistițiului, trimițând în acest scop o delegație la Moscova, compusă din Lucrețiu Pătrășcanu, Ghiță Pop, Dumitru Dămăceanu, Ion Christu, specialiști în probleme economice și de drept internațional. Din păcate, conținutul discuțiilor purtate la Moscova de reprezentanții guvernului român și cei ai Aliaților nu semăna nici pe departe cu o negociere a condițiilor propuse, partea română venind cu obiecții pe diferite probleme dar, care vor fi în cea mai mare parte a lor ignorate de premierul sovietic V. Molotov, negociatorul șef al Aliaților.

În ciuda refuzului părții sovietice de a face concesii, anglo-americanii vor concluziona că “ românii au plecat cu simțământul că au scăpat foarte ușor”, problemele mai importante părăndu-li-se a fi felul în care vor fi “ interpretate și aplicate -condițiile de armistițiu – de către sovietici”¹¹. Practica aplicării Convenției de Armistițiu, semnată la 12 septembrie 1944, va dovedi cât de întemeiate erau îngrijorările delegației române care, fusese până la acea dată informată, prin instrucțiunile specifice trimise de guvernul de la București, asupra comportamentului trupelor sovietice, precum și a tratamentului la care erau supuse autoritățile civile, militare sau populația civilă. Apreciind importanța participării României la război, autoritățile române vor face tot posibilul pentru a stabili cât mai curând posibil bazele viitoarei colaborări cu structurile de comandament ale armatei roșii. În acest sens, M.St.M. român va elabora chiar un document intitulat “Norme de detaliu pentru colaborarea cu armata sovietică”¹².

Din păcate, prin semnarea Convenției de Armistițiu la 12 septembrie 1944, se va oficializa subordonarea armatei române operative, care prevedea la primul articol că “ operațiunile militare din partea forțelor armate române, cuprinzând forțele navale și aeriene, împotriva Germaniei și Ungariei, vor fi purtate sub conducerea generală a Înaltului Comandament Aliat (Sovietic)¹³. Cu supravegherea punerii în practică a prevederilor Armistițiului urma să fie însărcinată Comisia Aliată (Sovietică) de Control, ce acționa sub ordinea aceluiași comandament aliat¹⁴.

Atitudinea guvernului Sănătescu, în privința discutării problemei prizonierilor și a deportaților români în timpul războiului, cu prilejul negocierii armistițiului, va fi tranșantă, instrucțiunile date

⁶ P.D.Quinlan, *op cit*, p 102. Propunerea a venit, se pare, din partea britanicilor drept “gest de recunoștință”.

⁷ *Ibidem*. Discuțiile purtate, între britanici ruși și americani, pe baza proiectului de armistițiu se vor prelungi mult peste așteptări, aliații punându-se cu greu de acord asupra unor prevederi ale textului Convenției de Armistițiu.

⁸ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1999, p 469.

⁹ Dennis Deletant, *op cit*, p 40. Britanicii aveau în vedere constituirea unei Comisii Aliate de Control, după modelul celui existente în Italia, în vreme ce propunerile sovietice erau fie caduce (lupta contra Germaniei), fie, voalat, mai puțin favorabile guvernului român.(ocuparea țării de armata sovietică) nu mai făcea de actualitate prevederea păstrării unei “zone libere” în care armatele sovietice să nu poată pătrunde.

¹⁰ Nicolae Ciachir, *Marile Puteri și România 1856-1947*, Editura Albatros, București, 1996, p 318.

¹¹ P.D.Quinlan, *op cit*, p 106.

¹² Arh M.Ap.N., fond 948, dosar nr 856, f 124.

¹³ Vezi textul complet al Convenției de Armistițiu în *România, marele sacrificat al celui de doilea război mondial.Documente*, Arhivele Statului România, București, 1994, vol I, p 311-314.

¹⁴ P.D.Quinlan, *op cit*, p 107. De fapt, folosindu-se de textul convenției și având controlul aproape absolut asupra Comisiei Aliate (Sovietice) de Control, sovieticii vor urmări obținerea controlului total asupra situației politice interne, sub pretextul asigurării “liniștii și ordinii necesare în spatele frontului”, având, practic, libertatea de a acționa oriunde și în orice fel, la adăpostul dat de interpretările foarte “ generoase”, făcute de ei, condițiilor de Armistițiu.

membrilor delegației române, ce urmau să plece la Moscova, fiind deosebit de categorice, cu scopul de a se face toate demersurile necesare eliberării lor.

La 28 august ministru afacerilor externe, Grigore Niculescu-Buzești comunica Legației române din Ankara că “guvernul român a luat act cu satisfacție de declarațiunea Molotov din 25 august” dar, o condițiune obligatorie, pentru îndeplinirea acesteia este absolut necesar ca “trupele române să nu mai fie dezarmate, iar cele dezarmate până acum să fie reînarmate și puse la dispoziția guvernului român pentru acțiunea sa împotriva Germaniei”¹⁵. Indicațiile ministrului român, aveau în vedere și situația flotei române din portul Constanța. Aceasta, nu se reglementase nici la 1 septembrie când, ministrul român de externe telegrafia aceleiași Legații din Ankara, prin care se aducea la cunoștință regimul de ocupația instituit de armata roșie și întârzierea stabilirii unui contact direct cu Comandamentele sovietice¹⁶.

Referitor la situația trupelor române, se menționa faptul că “dezarmarea, deși nu se mai produce în masă, continuă, totuși, pe alocuri”, măsurile luate de armata roșie reprezentând o atingere la adresa suveranității și independenței țării¹⁷. Subiectul avea să revină în mod obsesiv în atenția și comunicările făcute de autoritățile de la București delegației române. Ilustrând în continuare dificultățile ivite în stabilirea unui dialog pozitiv cu structurile de comandament ale armatelor sovietice care continuă să impună un regim de ocupație, guvernul român reamintea dorința sa de a se întreprinde toate eforturile în vederea respectării declarației sovietice din 25 august. Arătând importanța rolului jucat de armata română la 23 august, se solicita cu insistență rezolvarea problemei militarilor români capturați pe frontul din Moldova după 23 august, necesari efortului de război comun contra trupelor germano-maghiare ce urmau a dezvolta o ofensivă iminentă contra României. Deși nu se punea la îndoială capacitatea operativă a armatei roșii, înapoierea militarilor români ar da un impuls nou și ar ridica moralul soldaților și ofițerilor români, România ajutând în acest fel mai eficient cauza Națiunilor Unite. În privința dezarmărilor trupelor române se amintea că “s-a ajuns la un acord cu generalul Tolbukin, care a declarat că nu sse vor mai repeta”. Din păcate, informațiile autorităților române evidențiau faptul că acestea aveau loc în continuare, în special în unele regiuni din Muntenia, guvernul român exprimându-și speranța că toate aceste probleme se vor rezolva odată cu prilejul semnării, tot mai amânate, a documentelor de Armistițiu¹⁸.

Structurile de comandament ale armatei române, în speță M.St.M. prin șeful său, generalul Gheorghe Mihail, vor acorda o atenție deosebită problemei în cauză, acționând în sensul dorit de partea română la scurt timp după evenimentele petrecute la 23 august. Prin reprezentantul său în Delegația română, generalul Dumitru Dămăceanu, șeful M.St.M., va ridica problema situației delicate a trupelor române internate de armata sovietică în lagărele din Moldova¹⁹. Sintetizând demersurile făcute pe lângă autoritățile militare sovietice, în perioada anterioară semnării Convenției de armistițiu²⁰, M.St.M., va comunica tuturor militarilor români că “a depus toate eforturile pentru a recupera ofițerii și trupa ce se găsesc în situația de dezarmați după 23 august și sunt deținuți de sovietici în mod arbitrar”²¹.

Sosirea delegației române la Moscova, nu va coincide în mod automat cu momentul semnării armistițiului, conținutul acestuia fiind prezentat în formă finală abia la 10 septembrie 1944, nejustificat de târziu, discuțiile preliminare făcând ca semnarea Convenției să se facă la 12 septembrie²².

Cu prilejul negocierilor de Armistițiu, partea română va aborda problema prizonierilor români de război, luați de armata roșie pe frontul din Moldova. Delegația solicita în numele guvernului de la București încetarea dezarmărilor de către armata roșie, motivând, faptul că, din data de 24 august, orele 4 a.m., M.St.M.român a emis ordinul de încetare a ostilităților contra armatei sovietice, iar starea oficială de război a fost proclamată public de guvernul român la 25 august²³.

¹⁵ Arh M.A.E., fond 71/1920-1944, Turcia, Telegramme, Ankara, f 134-135.

¹⁶ *Ibidem*, vol VIII, f 186.

¹⁷ *Ibidem*. Evident, această precizare nu era decât o reiterare a celor afirmate în telegrama din 28 august, instrucțiunile privind ridicarea problemei în cauză rămânând valabile.

¹⁸ *Ibidem*, f 241.

¹⁹ Arh M.Ap.N., fond M.St.M., Secția III-a, dosar nr 2876, f 23. Instrucțiunile date proaspătului înaintat în grad, generalul Dumitru Dămăceanu, erau făcute încă de la 27 august, și vizau “restituirea trupelor române într-o zonă neocupată”.

²⁰ *Ibidem*, fond 948, dosar nr 1478, f 244.

²¹ *Ibidem*, f 205-206.

²² Vezi Nicolae Ciachir, *op.cit.*, p 319.

²³ Al Dușu, *op.cit.*, p 227. Impactul asupra trupelor germane va fi imens, generalul H.Friessner apreciind că pentru trupele germane “haosul își atinge apogeul”.

Cu toate că armistițiul nu fusese semnat până acum, în opinia reprezentanților români, trupele române își puteau păstra armamentul din dotare, luptând efectiv la acea oră contra armatei germane. Dezarmarea și internarea soldaților și ofițerilor armatei române nu slujea în nici un fel cauzei comune, astfel că “în consecință se impune ca trupele române dezarmate să fie cât mai curând reînarmate pentru a li se permite participarea la operațiunile împotriva Germaniei”²⁴. Considerațiile românești aveau, bineînțeles, în vedere și echipajele românești din Delta Dunării și Marea Neagră, obligate să se predea, în urma unui ultimatum al comandamentului flotei sovietice²⁵.

Argumentând valabilitatea propunerilor românești, reprezentantul militar român, generalul Dumitru Dămăceanu, va insista asupra precarității situației strategice a armatei române, care nu dispunea la acea dată decât “de o singură divizie armată, celelalte fiind organizate pentru interior, iar la diviziile retrase din Moldova, armamentul a fost capturat de U.R.S.S.”²⁶. Erau amintite cazurile corpurilor de armată 5,6,și 7 dezarmate de sovietici după 23 august, propunându-se restituirea armamentului, cu scopul armării celor 12 divizii românești necesare frontului de vest, conform prevederilor Convenției de Armistițiu²⁷.

În ceea ce privește pe prizonierii români aflați în U.R.S.S. de la începutul războiului și până la încetarea ostilităților dintre cele două armate, română și sovietică, membrii delegației române vor propune soluții concrete de rezolvare a problemei. Deși a recunoscut că nu este vorba de un angajament precis din partea guvernului sovietic pentru a-i reînarma, delegația română a evidențiat că acest lucru ar fi în interesul luptei contra Germaniei și ar ajuta la îndeplinirea mai eficientă a prevederilor Convenției de Armistițiu de către partea română²⁸. Declinându-și acordul, partea sovietică va aprecia că problema este de resortul tehnicienilor militari, ca nefiind de actualitate, în ciuda insistențelor reprezentanților români²⁹.

Din parcurgerea notelor de conversație ale lui V.M.Molotov, referitoare la primirea delegației române în legătură cu problema semnării armistițiului, reiese clar că partea sovietică era conștientă de faptul că militarii români erau complet pregătiți să treacă la soluționarea problemelor militare. Acest lucru va fi refuzat de premierul sovietic, care argumenta că “războiul durează de trei ani, iar acum e nevoie de câteva săptămâni pentru trecerea la noile condiții”³⁰. Demnitarul sovietic aprecia în continuare că din considerente de ordin militar propunerile delegației române vor fi analizate și soluționate “în măsura în care guvernul român se va angaja în lupta contra nemților”³¹.

Evident, poziția sovietică la negocieri îi dădea posibilitatea șantajării părții române prin amânarea repetată a soluționării cererilor românești potrivit condițiilor ce vor decurge din semnarea Armistițiului³², adică sine die (s.n. Ș.Gh).

Revenirea delegației române în țară, după semnarea Armistițiului, va constitui prilejul unor virulente discuții atât în cadrul Consiliului de Miniștri, cât și la nivelul partidelor politice. În vreme ce Partidul Comunist aprecia condițiile “generoase” oferite României, liderii partidelor istorice se arătau mult mai sceptici în privința aplicării și interpretării textului Convenției de Armistițiu de către sovietici³³.

---

²⁴ Apud, Al Oșca, Mircea Chirițoiu, Armistițiu sau Dictat, în Revista de Istorie Militară., nr 2(20)/ 1995, p 12.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Vezi Stenograma ședințelor de închiere a armistițiului între Puterile Aliate și România în România, marele sacrificat al celui de al doilea război mondial, Arhivele Statului, București, 1994, p 297-309.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Problema repatrierii sau cea a eliberării militarilor români capturați de sovietici înainte și după 23 august va constitui subiect de discuții, din punct de vedere al dreptului internațional, cel mai devreme la conferința de pace de la Paris din februarie 1947, în vreme ce România se obliga prin semnarea Armistițiului să restituie toți prizonierii aliați capturați de armata română. Gestul de bunăvoință, cerut de partea română prin repatrierea prizonierilor români, va fi făcut de Uniunea Sovietică după preluarea puterii la 6 martie 1945 de către guvernul Petru Groza, controlat de comuniști.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Misiunile lui A.I.Vâșinski în România. Documente secrete, Institutul Național Pentru Studiul Totalitarismului, București, 1997, p 66.

³¹ Ibidem. Reamintim că la acea dată guvernul român era deja implicat totalmente în efortul de război contra trupelor germane staționate în țară, ba, mai mult, armata română reușise singură neutralizarea principalelor forțe germane, deschizând drumul armatei roșii în timp ce aceasta opera dezarmările și internarea trupelor române de pe linia frontului, trupe ce încetaseră ostilitățile la adresa armatei roșii.

³² Ibidem.

³³ Vezi pe larg, stenogramele Consiliului de Miniștri din 1 și 16 septembrie 1944, privitoare la discuțiile pe marginea semnării Convenției de Armistițiu, Stelian Neagoe, Istoria Politică a României, 1944-1947, Editura Enciclopedică, București 1996, p 57-77.

La discuțiile avute de reprezentanții delegației române cu membrii guvernului, generalul Dumitru Dămăceanu avea să confirme că s-a ocupat în mod special de problema prizonierilor români de război. Propunerile sale vizau delimitarea acestora în două categorii: una a celor capturați de la 22 iunie 1941 și până la 24 august 1944 și a doua categorie, a celor capturați după 24 august orele 4. Solicitățile făcute de militarul român aveau în vedere “restituirea într-un minimum de timp a prizonierilor români luați înainte de 23 august și în al doilea timp restituirea tuturor unităților și formațiunilor române, inclusiv vasele de război de pe Dunăre și Mare capturate și dezarmate după data de 24 august 1944, orele 4, cu tot echipamentul materialele și depozitele lor”³⁴. Răspunsurile primite de român din partea omologilor săi militari, reprezentanți ai Aliaților, sugerau și ele că problema urma să fie soluționată “în funcție de colaborarea militară a României în lupta contra forțelor germane și ungare”³⁵. Drept urmare, Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944, nu va conține nici o prevedere referitoare la statutul prizonierilor români de război internați de Uniunea Sovietică, făcând referire doar la “înapoierea prizonierilor aliați” capturați de armata română. Rolul convenției va fi acela de a torpila efectele loviturii de stat de la 23 august 1944 care amenințau în mod serios intențiile Kremlinului cu privire la viitorul statut postbelic al României.

Divergențele ivite între guvernul român și reprezentanții sovietici din Comisia Aliată (Sovietică) de Control vor reliefa neîncrederea ambelor părți în posibilitatea soluționării problemelor derivate din aplicarea și interpretarea proprie a textului Convenției de Armistițiu.

---

³⁴ Vezi în R.I.M., Al Duțu, *op cit*, p47.

³⁵ Ibidem.